

ACC. N:R M. 14651: 1-15.

Landskap: *Skåne* Upptecknare: *Algot Nilsson, Osby*
Härad: *V. Göinge* Berättare: *" "*
Socken: *Visseltofta* Berättarens yrke: *Lantbrukare*
Uppteckningsår: *1959* Född år *1887* i *Visseltofta*

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Liesmide. s. 1-15.

Lu F 113

Liermidet i Göingsbygden har gamla
anor, men hade ej så stor omfattning före 1850
då man ju använde skäror ganska mycket
särskilt på svedjelanden. Men mellan 1850 och
1900 hade liermidet sin högkonjunktur därför
att man då började utvidga åkerarselen och
uppfodla mossar och kårer. Efter 1900 började man
så småningom använda slätter och skörde-
maskiner även vid smärre jordbruk och då
var det svårt få avsättning för liar och priserna
å dessa var låga varför den ene efter den andre
slutade och tillverknigen har numera nästan
upphört.

Uppgift å några av göingsbyggdets
smeder.

Per Jönsson Limontorp Osby

Bengt Kristensson Limontorp Osby

Per Johnson Limontorp Osby

Dessa smeder började på 1860 talet men att vilket år är ej möjligt, ej heller av vilka de lärt yrket. Men Per Jönsson slutade upps omkring 1900 och Bengt Kristensson och Per Johnsson 1910.

Harald Persson Osby son till Per Johnsson Limontorp och lärt yrket av honom, fortsatte efter faderns död men flyttade sin smedjan till Osby och fortsatte där till i början av 1950 talet. Han lever ännu nära 70 år gammal och var göingebyggets siste lissmed.

Per Nilsson Lvanshals Osby började på 1880 talet och höll på till 1932. Han tillverkade liar till en återförsäljare

Nils Björnsson Marklunda Osby okänt när han började men slutade på 1930

Anders Svensson Lvenstorp Osby okänt när han började men slutade upps 1920

Nils Gustafsson d.ä Holma Osby började
på 1860 talet och överlämnade smedjan så
småningon till sin son Nils Gustafsson d. y.
som fortsatte till 1914.

John Johnsson Kulleröd Visseltofta
började 1844 och fortsatte till 1886 han avled
1909 87 år gammal Han lärde yrket av Johannes
Johnsson som han sedan övertog smedjan
efter. Nils Johnsson Kulleröd Visseltofta
började 1886 och slutade upps 1917. Han lärde
yrket av sin fader John Johnsson. 78 år gammal

Nils Kristensson Visseltofta började 1865
och slutade så småningom i början av 1900
då han övergick att tillverka jordbruks-
redskap i större skala.

Adolf Dahlberg Drakeberga Visseltofta
okänt när han började men slutade 1914.

Ett par smeder har funnits i Örkened och

Loskults socknas man deras namn känner jag
ej till. I Killeberg tillverkas fortfarande liss
men det går fabriksmässigt till väga.

Att ange av vem de lärt yrket är ej lätt då
det är så långt tillbaka i tiden ty de som
lever nu har i allmänhet ej reda på det. Ej
heller bestämt är när de började, och slutade
när gjorde de så småningom då efterfrågan
minskade.

Första delen av lissmederna var också
bönder som hade små jordbruk, men det var
också en del torpare som var lissmeder.
Lissmederna hade det i allmänhet ganska bra
ekonomiskt sett. Torgen var ju ej av så stort
värde på den tiden och smidet som biförtjänst
gav en del kontanter. Även torparna som var
smeder hade det bättre än de torpare som arbetade
som daglönare hos bönderna, och smederna ville

gärna framhålla att de hade det bättre än
snickarna som tillverkade möbler och ett ord står
bland dem var att "hyvelspån och fattigdom det
följs åt." Smederna hade alltid egen smedja
De lissmeder som var bönder hade egna jord-
bruk ty i norra Ljinge fanns inga herrgårdar
som ägde jorden. De flesta av bönderna som
var smeder hade en häst samt 3-4 kor samt
några smådjur, men ett par i Osby socken hade
2 hästar och 8-10 nötkreatur.

Lissmeden hade alltid hjälp till det
grävsta arbetet. Det var torpare och backstugosittare
som arbetade som släggkarlar. Sedan gjorde
smeden själv en del lättare fägningsarbete.
Vid härdningen var det ofta en pojke eller hustrun
som var med och drog bälgen.

Försäljningen skedde nästan alltid av
smederna själva och det var endast i undantagsfall

6
som det var genom återförsäljare.

Liarna såldes dels till järnhandlare i Hässelholm, Kristianstad, Hörby, Estörs m.fl. platser. Dels reste smederna till marknader och stortorgdagar såsom Hässelholm och Kristianstad i juni månad, och Hörby, Skby, Kivik, Ljöbo och Tomelilla i juli månad. Smederna hade vanligen inga särskilda områden utan de ^{var} ofta 5 eller 6 i sällskap till samma marknader. Man reste oftast med järnväg där sådan förbindelse fanns, men det var stundom någon som körde ända till Kivik med hästskjuts. Liarna transporterades vanligen med järnväg så att man i god tid till marknaden sände en del som fraktgods, samt sedan proletterade en del som resgods. I slutet av 1800 talet fick man ha ända till 50 kg resgods med sig. Liarna var buntade med ett tjog i varje bunt och sammanhållna med björkbrudjor. Till järnhandlarna

kunde man sälja två eller tre tjog liar,
men på marknader och stortorg-dagar såldes
de i styckewis då bönderna köpte en två eller
tre liar allt efter gårdens storlek.

Några såldes ju till grannar och bekanta
men det var endast en bråkdel av tillverk-
ningen.

De smeder som hade jordbruk kunde
tillverka 1000-1500 liar under vinterhalvåret
men de som tillverkade liar året runt
ända till 3000.

Lieförsäljningen genom gårdfarihand-
lande skedd vanligen så att de reste till
samma marknader som smederna, men sedan
besökte de också byar och gårdar.

Det var också några s. k. klensmeder som till-
verkade bår, tänger och knivar som var gårdfarihand-
lande med liar. En del gårdfarihandlande som könde

ner till skånska slätten med hemsförd tåg
också några liar med sig på sin resa.
Det var särskilt småbrukare från Hallaryd
som brukade detta som binäring. Någon
förlagsverks-ambot förekom inte bland smederna.
Försäljningen genom lanthandlande var obetyd-
lig. Man köpte hellre direkt av smederna, ty
man fick då något billigare.

En högkonjunktur var det på sätt och
vis under 1880 och 1890 talet då det tillverka-
des många liar, men priserna var ej höga,
det var först efter första världskriget som de
blev dyrare. Att det behövdes fler liar då
berodde på att efter fransk-tyska kriget 1872
blev det en högkonjunktur på trävaror och
de bönder som ej lösade upp sina pengar
använde dem för odling av ängar och karr och
då behövde man flera liar än då man skördade
svedjeland där man använde skära

Del II

I de områden där det ej fanns liesmeder köpte man liar i järnhandel, på marknader och av gårdfarihandlande som körde med hästskjuts ner till skånska slätten. En av de förste som började var Per Johansson med öknamnet "Kinnapellen" i Kylen "Visseltöfta". Sedan var det flera från Hallaryds socken i Kronsbergs län som ködde ner åt slätten med träslöjd men sålde då också liar lieskaft och brynstenar. På marknaderna köpte man direkt av tillverkarna, dels hemma på gården av gårdfarihandlaren eller i järnhandeln. Dessa förhållanden gällde under den tiden 1880 - 1914 sedan minskade både tillverkning och försäljning. De mest kända var Limontorpsliarna från Osby socken och Ljötorsliarna från Visseltöfta, de senare var kända för att

vara hårda och lämpade för gräshöstrnad, men även flera andra var bra.

Alla liasmeder hade sina stämpelar med antingen sina namn och byanamn. Det var Limontoyrskar, Ljötoyrskar, Ljömlar med en björn som stämpel, Lejontliar med ett lejon som stämpel m. fl. De som var kännare kunde nog se om en lie var bra. Man brukade pröva eggen på tumnageln. Om det då blev s. k. fällegg var lien mjuk men om det gick löst små smulor då var lien hård.

Det var vanligt med fyra olika storlekar:

5 kvarters = $1\frac{1}{4}$ aln 5½ kvarters (halvsjötta som man uttryckte sig) 6 kvarters och 6½ kvarters (halvsjunna). För att hugga säd på en stonfrä åker eller hösta en slät äng kunde man ju använda en lång lie, men för att hösta bland stenar och tuvar måste man ha en kort.

Lieskeft hade man endast en modell här i norra Lökåne, nämligen de med två likadana knaggar. Några liesmeder tillverkades stundom ett mindre parti liar av ett hårdare och finare stål för att säljas i skogsbygden där man höstade s.k. lövängar och då behövdes vassa liar.

Ljunghar tillverkades också men endast i mindre skala och helst på beställning.

Höyfällbara liar har jag aldrig hört talas om att det tillverkades några här i bygden.

Det varligen endast större gårdar som köpte flera liar på en gång.

Flur länge en lie kunde hålla berodde på flera omständigheter. Då man köpt en lie använde man den först för att hugga säd och grövre gräs, men då den blev något sliten och vassare höstade man sedan finare gräs så att en lie kunde på så sätt hålla 3-4 år.

Under slutet av 1800 talet och till första världskriget 1914 kunde liesmedern vid försäljning i parti till järnhandlande få mellan 90 öre och 1 krona 50 öre stycket beroende på storleken.

Vid försäljning i minut såsom vid marknader 1,25 för 5 kvarterliar 1,50 för 5½ 1,75 för 6 kvarters och 2,00 för 6½ kvarterliar. Efter 1914 steg priset och nu kostar en lie 8-10 kronor.

Vid sina marknadsväresor bodde liesmederna ofta hos släktingar eller före detta skolhamrater som flyttat till städer eller samhällen, och man var gärna välsedd och kom tillbaka år efter år.

Liarna användes vanligen både till skörd och stället. Det var stundom man tillverkade särskilt breda liar att användas endast till sädeskörd, samt smalare och kortare än vanligt för stenig och tuvig höstnad. Liarna användes nästan uteslutande av männen och det var sällsynt se en kvinna använda lie.

På svedjeland använde man endast skära, ty där var för ofämt och stenigt för lis och under en stor del av 1800-talet använde man skäran på åkrarna också vid torp och mindre hemman. Det var mestadels kvinnorna som använde skäran. Lisen efterträdde skäran då åkrarna blev mera stenfria och man kunde avverka betydligt mera med lis än skära. Torpen varierade mycket i storlek, från små magra backar där man knappt kunde föda en get, till ställen där man hade en häst och 4-5 nötkreatur. Bondgårdarna var ju också av olika storlekar, men här på orten hade man vid lantmäteriförrättningar på 1800-talet mycket gått in för en standardtyp av $\frac{1}{4}$ mantal, vanligen omkring 20 tunnland odlad jord och 100-150 tunnland skogsmark. Herrgårdar fanns ej många i Lörsbybygden och det var

14
då ej stora jordbruk, men ofta stora skogs-
arealer med över 1000 tunnland.

Blir ofta man skärpte lisen var olika. Håstade
man i steniga och turriga ställen, kunde man
behöva skärpa flera gånger om dagen. Men då
man håstade slata ängar och vid sädeskörd
kunde det räcka med morgon och middag.

En gång om dagen eller åtminstone varannan
dag slipade man på slipsten och sedan
bryntes den med brynsten. En brynsticka
var fästad vid lischkaftet och användes nästan
efter varje skära. Man använde aldrig
något skydd för liens egg eller spets.

När man började använda slättermaskiner
och skördemaskiner var så olika på orterna.
Men i norra Skånes skogsbygd var det ej många
som hade slättermaskin före 1900. Ljälvbindare
började man med omkring 1920. De s. k. själva
avläggarna var det knappast någon som

skaffat sig, utan man väntade till själv-
bindaren blev vanlig.

Man fortsatte sedan med att använda
liv till ängshöstenad och steniga åkrar. Men
nu är ängshösten slopad och många steniga
åkrar planterade med skog.